

Faraldsfræði

FYRIR MILLIGÖNGU Íslenskrar málstöðvar barst fyrirspurn um þýðingu á heitinu **epidemiology**. Fyrirspyrjandi vildi gera greinarmun á **faraldsfræði**, sem hann taldi almennt notað um útbreiðslu sjúkdóma, og **faraldursfræði**, sem ætti sérstaklega við um útbreiðslu farsótta. Undirritaður kannaðist ekki við þessa aðgreiningu og lýsir nú eftir athugasemdum frá lesendum um málið.

Bæði heitin voru tilgreind í 42. pistli (Fréttabréf lækna 1993; 11: 6). Tilfnið var stutt bréf frá Ólafi Ólafssyni, landlækni, þar sem hann sagði frá því að heitið **faraldsfræði** hefði orðið til í starfshópi sem vann að undirbúningi á hóprannsókn Hjartaverndar árin 1967-1968. Naut hann meðal annars aðstoðar Vilmundar Jónssonar, fyrrum landlæknis.

Farald – faraldur

Gaman er að skoða upprunann. Í ritmálssafni Orðabókar Háskólans finnast dæmi um: 1. hvorugkynsnafnorðið **farald** (4 dæmi, það elsta frá miðri 19. öld), 2. hvorugkynsnafnorðið **faraldur** (34 dæmi, það elsta frá síðari hluta 16. aldar) og 3. karlkynsnafnorðið **faraldur** (19 dæmi, það elsta einnig frá síðari hluta 16. aldar). Ekki verður sagt að eitt þeirra sé „réttara“ en annað, en sum dæmin eru lýsandi: 1. - *kom þá dæmalaust farald á hunda og ketti*. 2. *Kom faraldur þetta á aðra bæi, ef hestar þeirra átu átfóður eður moð á Hömrum*. 3. - *gécik mikill hundafaraldur í Svíaríki*.

Óhætt er að fullyrða að nú sé eingöngu karlkynsnafnorðið **faraldur** (faraldurinn) í almennri notkun. Íslensk orðabók Eddu tilgreinir engu að síður bæði orðin **farald** og **faraldur**.

Faraldsfræði – faraldursfræði

Íðorðasafn lækna birtir eingöngu heitið **faraldsfræði** og þá sem einu íslensku þýðinguna á **epidemiology**. Í Orðabanka Íslenskrar málstöðvar má hins vegar finna heitið **faraldursfræði** í Líforðasafninu og í heitum úr landafræði. Ekki kemur neitt annað fram en að þau séu jafngild samheiti. Læknisfræðiorðbók Dorlands lýsir því að **epidemiology** sé *fræðigrein sem fáist við þá þætti sem ákvarða og hafa áhrif á tíðni og útbreiðslu sjúkdóma, áverka og annarra heilsutengdra atburða*. Aðgreining farsótta og annarra sjúkdóma fær því ekki stuðning í þessum gögnum.

Einföld leit á netinu leiðir í ljós að heitið **faraldsfræði** (1794 síður) er þar mun oftast notað en **faraldursfræði** (52 síður).

Faraldssaga

Að lokum vill undirritaður vekja athygli á orðinu **faraldurs saga**, sem kom í ljós við uppflettingar í Orðabók Háskólans. Það (eða nýyrðið **faraldssaga**) má hæglega nota í stað heitisins **faraldsfræði** þegar sagt er: *Epidemiologian er þannig að ...*. Er ekki miklu betra að segja: *Faraldssaga sjúkdómsins er þannig að ...?*

Blokki – blokkari

Þorkell Jóhannesson, prófessor emeritus, er einn af þeim sem alltaf lesa íðorðapistlana vandlega. Hann sendir óhikað kveðju í tölvupósti þegar honum finnst ástæða til, hvort heldur er til að lýsa samþykki sínu á einhverri tillögunni eða annarri skoðun. Skal það hér með þakkað. Í 176. pistli var meðal annars sagt frá heitinu **blokki**, sem hefur verið notað um efni sem hindra verkun annarra efna um viðtaka. Þorkell sagðist í áratugi hafa notað heitið **blokkari** í lyfjafræðikennslu sinni. Hann gat þess að það beygðist eins og **brokkari**, enda hestamaður góður.

Number needed to treat

Bjarni Þjóðleifsson, yfirlæknir, sendi beiðni um leit að heiti til að tákna þann fjölda sjúklinga sem meðhöndla þarf (**number needed to treat, NNT**) til að tiltekinn árangur náist. Þetta hugtak er notað í gagnreyndri læknisfræði þegar verið er að lýsa fyrirbyggjandi meðferð. Dæmið sem oft er tekið er að sex börn þurfi að bólusetja með influensubóluefni til að koma í veg fyrir hvert tilfelli af influensu (NNT=6). Annað dæmi er að meðhöndla þurfi 42 sjúklinga, sem fengið hafa hjartadrep, í tvö ár með betablokkurum til að koma í veg fyrir eitt tilfelli af skynidauða (NNT=42).

Lítill hugljómun hefur orðið og undirritaður ákvað að byrja á því einfaldasta, **nauðsynlegur meðferðafjöldi**. Hugsanlega má líka búa til samsett nafnorð, svo sem **árangursskil** eða **árangursskilafjöldi**. Lýsa má árangri þannig: *Sex bólu-setningar koma í veg fyrir eitt tilfelli af influensu. Árangursskilin eru því 1/6 (einn á móti sex) og árangursskilafjöldinn 6*. Hér með er óskað eftir athugasemdum eða fleiri tillögum.

Jóhann Heiðar Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir á Landspítala Hringbraut.

Case manager

Að lokum skal tekin upp gömul beiðni frá Sigurði Guðmundssyni, landlækni. Hann var að leita að góðum íslenskum heitum til að nota um hugtökin **case management** og **case manager**. Hann lýsti því að síðara heitið næði til heilbrigðisstarfsmanns sem væri nokkurs konar leiðsögumaður sjúklings um völunderhús greiningar og meðferðar og gæti átt við utan stofnana sem innan. Hlutverk hans getur einnig verið að reka á eftir og sjá til þess að staðið sé við allar áætlanir. Á einfaldasta hátt má segja að heitið **meðferðarfulltrúi** geti skilað því sem þarf. **Tengill** og **tengiliður** koma einnig til greina. Lýst er eftir tillögum lesenda.